

рівня сформованості етнопедагогічної компетентності може відбуватись з урахуванням аксіологічного, гносеологічного, праксеологічного й аутопсихологічного критеріїв.

Перспективами вивчення проблеми може бути детальніший розгляд окремих критеріїв та показників сформованості у майбутніх учителів різних рівнів етнопедагогічної компетентності, виявлення динаміки їх зміни в залежності від дотримання комплексів умов організації процесу формування визначеної компетентності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Иванова Е. О. Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим / Е. О. Иванова // Интернет-журнал "Эйдос". - 2007. - 30 сентября. <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-23.htm>.
2. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / Карлхайнц Ингенкамп. – М.: Педагогика, 1991. – 240 с.
3. Колесникова И. А. Педагогическая праксеология / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. – М.: «Академия», 2005. – 256 с.
4. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. - №8. - С.82 – 88.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.
6. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / Джон Равен. – М.: «Когито Центр», 2001. – 142 с.
7. Ткаченко О. М. Структурні компоненти етнопедагогічної компетентності вчителя / О. М. Ткаченко // Наукові записки. – Вип. 101. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ ім.В. Винниченка, 2011. – С.310 – 318.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткаченко Ольга Михайлівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя, становлення його етнопедагогічної компетентності.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ (КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД)

Ірина ТОРБЕНКО (Кіровоград)

У статті з'ясовується змістове наповнення поняття «професіоналізм» з позицій компетентнісного підходу.

Досліджується формування професіоналізму майбутнього фахівця юридичної галузі.

В статті визначається змістове наповнення поняття «професіоналізм» з позицій компетентнісного підходу.

Вивчається формування професіоналізму майбутнього фахівця юридичної галузі.

Ключові слова: професіоналізм, особистість, компетенції, юридична діяльність.

Постановка проблеми. У становленні особистості майбутнього юриста важливою проблемою виступає розвиток його соціальної та професійної позиції, адже сучасний юрист повинен бути здатним до самостійного, нестандартного вирішення проблем, уміти виробляти власну стратегію професійної діяльності, мати свою думку й уміти відстоювати її, правильно оцінювати свої можливості в юридичній діяльності, бути готовим до прийняття відповідальності за свої рішення.

Особистість – соціальна якість (властивість) індивіда, що визначається його «залученістю» у суспільні стосунки. Спосіб життя індивіда, соціальні ролі, які він виконує, забезпечують формування, трансформацію і закріплення властивостей, які утворюють зміст його соціально-професійного спрямування. Саме в системі соціально-професійних стосунків відбувається перетворення внутрішніх, психічних процесів індивіда у якісні властивості його особистості. Вивчення особливостей соціально-професійного розвитку особистості передбачає аналіз не лише того, як вона привласнює соціальний досвід і залучається до життя суспільства, а й яким є зміст її оригінального (ціннісного) внеску, що збагачує цю життєдіяльність. Саме залежність засвоєння і відтворення соціального досвіду і є основою, на якій може розкриватися стан розвитку особистості [4, с. 8].

Необхідно зазначити, що процес формування соціально-професійної позиції студентів юридичних спеціальностей у нашому дослідженні ми розглядаємо як передумову успішної майбутньої професійної діяльності правника.

Особливою проблемою у дослідженні формування соціально-професійної позиції є процес і умови її становлення на етапі навчання у вищому навчальному закладі, коли відбувається оформлення сфери основних професійних цінностей і сенсів. На цьому етапі факторами становлення позиції виступають ряд чинників: суб'єктивні, внутрішньоособистісні (пов'язані із самосвідомістю, прийняттям гуманістичних цінностей, розвитком рефлексивних і проєктивних здібностей, спрямованістю, творчістю); об'єктивні, зовнішні (пов'язані з вимогами професійної діяльності); об'єктивно-суб'єктивні (пов'язані з наявністю рефлексивно-інноваційного середовища в навчальному закладі).

Аналіз досліджень і публікацій. В сучасній науковій літературі ще немає повного визначення поняття «професіоналізм» (ми не виявили у педагогічних та психологічних словниках і довідниках трактування цього терміну), як і немає одностайності щодо його тлумачення серед дослідників.

Сутність «професіоналізму» в психолого-педагогічній літературі або розкривається через поняття майстерності (С. І. Іванова), через виділення

компонентів професійної готовності фахівця до професійної діяльності (І. Я. Лернер, К. І. Дурай-Новаков, Н. І. Войченко та ін.), або тлумачиться як певний рівень майстерності (Ю. К. Бабанський), чи ототожнюється з поняттям самоосвіта та самовиховання.

Проблема формування професіоналізму майбутнього фахівця зазвичай у сучасній літературі розглядається з позицій так званого компетентнісного підходу.

Це можливо пов'язано з розробкою дослідниками (зокрема й вітчизняними) різних аспектів євроінтеграційної проблематики. Адже, як зазначає один з дослідників, «... в Європі вища освіта все більше розглядається як навчання на основі компетенцій» [10, с.16].

Європейська освітня інтеграція зумовлює зростання значення професіоналізму, компетентності, професійної та особистісної культури, відповідальності майбутніх фахівців юридичних спеціальностей. Разом з тим підвищується і роль вищих навчальних закладів, що є джерелами відновлення духовного потенціалу суспільства. У Законі України «Про вищу освіту» [1] зазначається, що вищий навчальний заклад – це освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійної програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Аналізуючи розробки в області теорії професійної освіти, деякі дослідники виділяють три напрями реалізації компетентнісного підходу. Перший напрям – технологічний, в рамках якого формування професійної компетентності фахівця розглядається, насамперед, як формування його професійних знань, умінь і навиків, а також функціональних компетентностей, відповідних профілю професії. Другий напрям – особистісний, згідно з яким на перший план висувається загальноосвітня, і, насамперед, гуманітарна підготовка майбутнього фахівця, а також його ключові компетентності: самоосвітня, інформаційна, комунікативна (В. Н. Зимін, І. А. Зимня, Н. А. Переломова, А. В. Хуторський). Цей підхід протилежний першому, оскільки в даному випадку втрачається сама суть професійної підготовки, і професійна освіта стає особливим профілем загальної освіти («ринковим» профілем, що націлює випускника на діяльність в умовах ринку, але на яку діяльність, неясно). Третій напрям – комплексний (В. А. Болотов, В. В. Серіков, А. А. Гетьманська, І. Д. Фруміна та ін.), поєднує в собі два попередніх. Згідно з ним підготовка професійно компетентного фахівця є формуванням цілісної

особистості зі всіма її компетентностями: спеціально-професійною, технологічною, актуальною, соціальною, громадянською [7, с. 190].

Постановка завдання. Метою нашої статті є з'ясування змістового наповнення поняття «професіоналізм» та його формування у студентів юридичних спеціальностей з позицій компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. У вищому навчальному закладі при підготовці фахівців юридичних спеціальностей відбувається формування особистості громадянина, що для юридичних спеціальностей – на сьогодні надзвичайно престижних, соціально впливових – є особливо важливим.

Юридична діяльність – це вид соціальної діяльності, який здійснюють юристи з використанням юридичних засобів, дотримуючись в установлених законом випадках юридичної форми з метою розв'язання різних юридичних проблем. Основними ознаками юридичної діяльності є:

- єдність процесів пізнання юридичних явищ та їх використання в інтересах людей;
- здійснення діяльності юристами як професійно підготовленими спеціалістами, які знають право і вміють реалізовувати його;
- спрямованість на об'єкти юридичної діяльності, тобто юридичні явища (опосередковані правом дії (чи бездіяльність) людей та результати цих дій);
- розуміння сутності юридичної діяльності, яка полягає в діях юристів, спрямованих на досягнення певних юридичних цілей – вирішення юридичної справи тощо;
- призначення юридичної діяльності для розв'язання різних юридичних проблем [2].

У багатьох зарубіжних країнах, особливо англійських, проблема якості освіти та її зв'язок з успішною кар'єрою осмислюється від початку 90-х років минулого століття, коли Міжнародною організацією праці було введено поняття *ключових компетенцій*. Це поняття трактується як загальна здатність людини мобілізувати в ході професійної діяльності набуті знання і вміння, а також використовувати узагальнені способи виконання дій. Разом з тим підкреслюється, що ключові компетенції забезпечують універсальність і вже тому не можуть бути вузькоспеціалізованими [8].

Компетентнісний підхід в освіті особливо широко обговорюється після того, як Рада Європи своїм рішенням затвердила п'ять *ключових (визначальних) компетенцій*, «що ними повинні володіти молоді європейці» [6], а саме:

- політичні і соціальні компетенції, такі як здатність брати на себе відповідальність, брати участь в ухваленні групових рішень, вирішувати

конфлікти ненасильницьким способом, брати участь у підтримці і вдосконаленні демократичних інститутів;

– компетенції, пов'язані з життям в багатокультурному суспільстві. Для того, щоб контролювати прояви расизму і ксенофобії, культивувати толерантність, освіта повинна «оснастити» молодих людей міжкультурними компетенціями, такими як сприйняття відмінностей, пошана до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій;

– компетенції, що відносяться до володіння усною і письмовою комунікацією, особливо важливі для роботи і соціального життя, з акцентом на те, що людям, які не володіють ними, загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації все більшої ваги набуває володіння більше ніж однією мовою;

– компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства: уміння застосовувати інформаційні технології, знання їх слабких і сильних сторін і здатність до критичного сприйняття інформації, поширюваної засобами ЗМІ і рекламою;

– здатність вчитися впродовж життя – як основа безперервного навчання в контексті як професійного, так і соціального життя [5].

Ключові компетенції визначаються дослідниками як «міжкультурні і міжгалузеві знання, уміння і здібності, необхідні для адаптації й продуктивної діяльності в різних професійних спільнотах» [8].

Аналіз наукової педагогічної літератури свідчить, – деякі дослідники пропонують виділити від десяти основних до 87 компетенцій, якими повинен володіти випускник ВНЗ. Компетенції вони відносять до різної кількості груп, за кожною з яких закріплюється певна мета, не завжди пов'язана з професійною діяльністю випускника ВНЗ.

Визначення поняття компетентності (як певної системи компетенцій) в системі вищої освіти запропонував Ю.Г. Татур: «Компетентність фахівця з вищою освітою – це виявлені на практиці його прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особисті якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній та соціальній сфері, при усвідомленні соціальної значущості й особистої відповідальності за результати цієї діяльності, та необхідності її постійного вдосконалення» [11, с. 67].

Отже, фахівець, оснащений певним набором професійних, соціальних, особистісних та інших компетенцій може бути названий компетентним, тобто таким, що володіє компетентністю у певній сфері діяльності.

На думку Ю. Сухарнікова, компетентність випускника вищого навчального закладу має таку структуру (табл. 1)

Таблиця 1.

Компетентність випускника вищого навчального закладу

Джерело: [10, с.16].

Суб'єктні атрибути компетентності	Діяльнісні атрибути компетентності
<p>Кваліфікація – рівень + спеціалізація</p> <ul style="list-style-type: none"> – здібності, – професійно-важливі якості, – знання, вміння, навички, – досвід, – самостійність, – відповідальність. <p>Особистісна компетентність</p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність до постійного підвищення кваліфікації, – здатність до самомотивування, – здатність до рефлексії, – здатність до саморозвитку в професійній праці. <p>Цінності</p> <ul style="list-style-type: none"> – відношення до праці, – відношення до суспільного оточення. 	<p>Посадова компетентність</p> <ul style="list-style-type: none"> – здатність до антиципації, – здатність до самостійного виконання професійних завдань, – вміння оцінювати результати своєї праці, – здатність самостійно здобувати нові знання. <p>Соціальна компетентність</p> <ul style="list-style-type: none"> – здатність до трансценденції, – здатність до колективної діяльності та співпраці, – готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці та оточуюче середовище.

Автори багатьох публікацій нерідко розподіляють навчальні дисципліни за циклами, співвідносячи цикли дисциплін з певними групами компетенцій.

Таким чином, можна твердити, що пропонувані зміни, при всій їх важливості і необхідності, стосуються виключно змісту освіти. На жаль, вони не відповідають на питання, яким чином повинна бути сформована освітня програма, щоб випускник володів не тільки знаннями, при всій їх важливості, але і всім тим, що спочатку було вкладене в поняття ключових компетенцій. Безумовно, без достатнього обсягу часу, що відводиться, наприклад, на освоєння іноземних мов й інформатики, формування деяких ключових компетенцій стає недосяжним. Проте, поки не знайдена відповідь на питання, в результаті яких змін в освітній програмі випускник ВНЗ володітиме ними. Так, ряд авторів в міркуваннях з приводу проблеми робить акцент на тому, що «когнітивною основою компетенцій є знання» [9]. Цілком погоджуючись

з наведеним висловлюванням, необхідно все ж таки вирішити питання про те, які конкретні кроки щодо змін освітньої програми повинні бути зроблені для реалізації компетентнісного підходу, спрямовані не тільки на зміну змісту державних освітніх стандартів. У зв'язку з цим можна погодитись з позицією російського дослідника «болонської» проблематики В. І. Байденка про те, що «слід уникати когнітивістських або інструментальних спрощень компетенцій; компетенції (особливо ключові) формуються за рахунок педагогічних і методологічних підходів, і не формуються у вигляді «викладання» на наочно-змістовному рівні» [3].

Формування деяких ключових компетенцій залежить не тільки від змісту освітньої програми, але і від її структури і можливостей, що надаються студентові. Перш за все, до таких компетенцій можна віднести адекватне життя в мультикультурному суспільстві з недопущенням проявів расизму, а також прийняття рішень і взяття на себе відповідальності за роботу колективу. Наприклад, для набуття компетенцій, пов'язаних з життям у мультикультурному суспільстві, студентові бажано якийсь час знаходитися у відмінному від рідного культурному середовищі. Подібний досвід, що підкріплює ідею професійної й академічної мобільності всіх учасників освітнього процесу, вже вкорінений в традиціях західної культури. Ще одна важлива особливість міститься у практиці комбінованих освітніх програм західних університетів, а також у великій кількості дисциплін за вибором не тільки при навчанні в університетах, але і в школах. Надання учням і студентам свободи вибору дисциплін і спеціалізацій спричиняє появу почуття відповідальності за становлення своєї професійної кар'єри, яку студенти усвідомлюють з самого початку навчання.

І. А. Зимняя наголошує, що «ключові компетенції є найзагальнішим і найширшим визначенням адекватного прояву соціального життя людини в сучасному суспільстві» [5].

Успішна діяльність в сучасному суспільстві неможлива без володіння як названими компетенціями, так і професійними знаннями.

Деякі дослідники наголошують на появі тенденції перевантаженості поняття «компетентність» і, як наслідок, надмірної кількості компетенцій, що відповідають за підготовку фахівця. Дроблення ключових компетенцій на безліч окремих складових може бути нескінченним. З цього зовсім не випливає, що фахівцеві немає потреби володіти ерудицією, піклуватися про своє здоров'я або розбиратися в політичній системі країни, але перетворення цих якостей на професійні вимоги, на наш погляд, є необґрунтованим.

Висновки. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, результатів досліджень педагогічної практики дає можливість визначити

професіоналізм як інтегровану якість, вважаючи, що це результат інтенсивної довготривалої педагогічної діяльності. Слід констатувати, однак, відсутність у вітчизняній педагогічній науці загально визнаної цілісної концепції професіоналізму.

П'ять ключових компетенцій, затверджених Радою Європи, можуть бути названі універсальними, оскільки вони бажані для фахівців будь-якого напрямку. Кожна з названих компетенцій є не жорстко структурованим формулюванням, а лише у загальних рисах окресленою проблемою, до вирішення яких закликаються освітні системи різних країн.

З викладеного вище ми робимо загальний висновок про те, що освітній процес у навчальному закладі повинен бути націлений на формування і розвиток всього набору ключових і функціональних компетентностей, що входять до структури названих вище компетентностей фахівця юридичної галузі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Про вищу освіту: Закон України // Урядовий кур'єр. – 15.05.2002. – № 86.
2. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія: Короткий курс лекцій / Бризгалов І. В. – К.: МАУП, 2003. – 3-е вид.
3. Байденко В. И. Компетенции: к освоению компетентностного подхода. Лекция в слайдах. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004, сл.7.
4. Ганжа О. В. Соціально-професійна зрілість майбутнього вчителя історії: навчальний посібник. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2011. – 78 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5.
6. Зимняя И. А. Компетентностный подход в образовании (методолого-теоретический аспект). Проблемы качества образования. – М., 2004.
7. Мосина Н. В. Подходы к формированию компетентности будущего специалиста // Социально-гуманитарные знания. – 2007. – № 1. – С. 188-190.
8. Пищулин В. Г. Модель выпускника университета // Педагогика. – 2002. – № 9.
9. Пузанков Д., Фёдоров И., Шадриков В. Двухступенчатая система подготовки специалистов // Высшее образования в России. – 2004. – № 2.
10. Сухарніков Ю. Вища школа України в контексті Болонського процесу // Освіта. Технікуми. Коледжі. – 2004. – № 1 (7). – С. 12-20.
11. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: Материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Торбенко Ірина Олексіївна – здобувач кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження проблем формування соціально-професійної позиції студентів юридичних спеціальностей.